National Library of Israel

Davar - דבר, 01.07.1955, page 2

במחיצתו של ש.א. הורודצקי

מאת ש. אחיקר

חיוניות ומתת שפע גם לעת זקנה הם שני המלאכים הטובים, המלווים את ש. א. הורודצקי סופר הקבלה והחסידות. זלוית־חן לו סבר הפנים היפות, שבו הוא מקבל כל אורח. ש. א. הורודצקי הוא דוגמה גאת לאדם, היודע להלך עם החיים, ויחד עם זאת להיות נאמן לסגולות המעשה שלו, ואותן סגולות חנפש שעמדו לו במשך חמשים שנות פעולתו הספרותית ובכל זאת נעימה של עצבות מלפפת את שיחו.

הורודצקי הקדיש חמשים משנות חייו לחקר הקבלה והחסידות; ראשו ורובו נתון היה להם. נעתה יש קתדראות לאותם מקצועות באוניברסיטאות. יש כמו כן מכונים מיוחדים: כגון המכון לחקר תורת הסוד מיסודו של ש. ז. שוקן בירושלים ומכון לחקר החסידות ע"י המוסד ייוו"א בניו־יורק, אך מציין הוא בצער, שחקר בלה והחסידות לא נקלטו במוחות הדור. ועד היום אין לנו אנתולוגיה מקיפה לתורת הסוד, ואף לא ספר מקיף על חב"ד, שיש בה תורת־חיים מעניינת וקרובה לרוח בני הדור.

פנין מתקדרים כשהוא מדבר על חייו הרוחניים, והוא מציין בעצב ובאי־שביעת רצון את התרחקות הנוער מן המקורות של ספרותנו העתיקה. חושש הוא שמא נכזבה תקוותנו, שיקומו הרבה חוקרים נאמנים מבני הדור הצעיר לחכמת־ישראל.

לפני שלושים שנה התחיל להופיע כתב־העת „דביר" לחכמת ישראל, ולא במצא לו המשך. אמנם, יש גילויים מעניינים גם בשטח חכמת ישראל, ובודאי שמצויים דברים בעלי־משקל ברבעונים „קרית ספר", „תרביץ", „סיני" וכיוצא בהם. אך מה מעטים קוראיהם, ומה מעטים המתעניינים בהם מבני הדור הצעיר. זיקת דורנו לחכמת ראשונים אינה מצויה, לצערנו, בתודעה של הסביבה. ה„כנעניות" וחזיונות דומים לה בחיינו הרוחניים מוכיחים לנו, כי אי־שם קיים ליקוי ברקמת חיינו, וכי הדור חסר הבסיס הרוחני הנכון.

כל אלה אשר הגו את זמן תקומת ישראל ראו תמיד גם את המסילה הישרה המובילה ממנה לתחיתה של התרבות הרחבה, כפי שנתרקמה במשך חדורות, הארוגה בנימים שבנפש האומה.

שיחתו של הורודצקי קולחת בחום ובחן. הוא מתגלה כאיש הספר ואיש־העם, המשוטט בכמה ספירות, שאגר חכמה ודעת גם מתרבות הגויים.

אמנם מחשבתו צמודה יותר לעבר. צריך אולי — הוא אומר לי — לבוא לידי כפירה במושג „זמן", אצלי הער־בר שוקק חיים יותר מן ההווה. כלום יש צורך להוכיח את רציפות שלשלת הדורות? האם אין הדורות הקודמים חיים וקיימים בתחושתנו? וכי אין אני חש ממש את ריחמת המחלוקת שבין הצדיקים והמתנגדים? והאם אין אני עתה חי עוד אותה תקופת נעורי, כשהייתי בצ'רנוביל, בה גדלתי לאחר שנתיתמתי מאבי כשהייתי בן שלש? נתחנכתי אחר כך אצל דודי, ושכולו מת הייתי בן ארבע עשרה. אבי ודו־ד מתו ממחלת השחפת, ואני חליתי מפחד שמא מחלה זו מקננת גם בי.

למדתי בבית המדרש. היו שם אחד עשר כיתות. נסתר, שנתן לי בגניבה ספרי־השכלה ומשכני אל הבורת המשכילים והנסתרים שבצ'רנוביל. וזו שמחה לקבל לחברתם נכד הצדיקים. חותמים היינו על „המליץ" ו„הצפירה", ומשננים את פרקי המדע של ח. ז. סלוגימסקי ואת „על המדיגות בו יאמר" של סוקולוב.

לי היתה נסייה ל„חכמת ישראל" ועניינני דווקא אותן האותיות הועיות והצפופות ב„הצפירה" וב„המגיד", שהכילו הערות בתולדות ישראל.

התעניינתי לשמוע מפי מר הורודצקי קצת על מגמתו בהוצאתו לאור את השנתון „הגורן".

„השנתון הזה נולה במחשבתי מתוך קנאה לחכמת ישראל שבגרמניה, שעם חכמיה עמדתי בהליפת־מכתבים. ראיתי, שכל הנותנים את חילם לחקר עברנו מפרסמים את מחקריהם בלועזית, בצד הירחון „מונטשריפט", שיצא לאור בברסלוי הופיעו גם שנתונים (ה„יאהרביכער" בברלין ובפרנקפורט) וכן יצאו לאור רבעונים לחכמת ישראל באנגלית ובצרפתית ואף בהונגרית. החלטתי למשוך את החוקרים שבחכמת ישראל ללשוננו העברית.

לצערי לא מצא השנתון „הגורן" שהוקדש לחכמת ישראל, שום חד ברוסיה. ואף־על־פי שפירסמתי מודעות בעתונים שונים, לא נמצא לי אפילו מנוי אחד בכל רחבי רוסיה ופולין. אף־על־פי־כן המשכתי במפעלי במשך שנים רבות". שאלתי את מר הורודצקי לכמה מן ההכמים שהכירם אישית.

„נזכר אני בפרופ' ווילהלם בכר מבודאפשט. בליתי עמו זמן רב. בכר ראה את ההווה באספקלרית העבר. הוא עסק הרבה באגדה התלמודית. ספריו „אגדות התנאים" ו„אגדות האמוראים" פניים יקרות הן בספרותנו המדעית.

בבודאפשט נפגשתי עם הפרופ' שמואל קרויס, בעל „קדמוניות התלמוד", שחקר את הארכיולוגיה התלמודית ופירסם ספרים בכל ענפי היהדות".

בזכרוני נשתמרו כמה דמויות, שנתרתו היטב אצלי.

נפגשתי בלבוב עם שלמה בובר, טיפוס נפלא של איש מעשה. ראש הקהילה, אמיד ומבין בהלכות־החיים, אך שקוע תמיד בגוילים. עומד בתוך ליפת־מכתבים עם כל מוכרי הספרים שבעולם. על הרוב היה מזניח עסקיו כדי לנסוע לאוכספורד או למוזיאון הבריטי בלונדון ולהעתיק כתבי־יד של מדרשים נידחים, כגון: מדרש ארם צובא וכיוצא בו.

שם היה כמוצא שלל רב כאשר הבאתי עמי איזה ספר שנדפס בברדיטשוב ובו חידושים על המדרש. וכשהיינו מפליגים בשיחה עברנו ביעף על פני המדרשים, וראיתי כי הוא בקי בשבילי דגהרדעא לא פחות משבילי לבוב, שהוא הראה לי את שפונותיהם.

הרושם שעשה עלי הפרופ' א. א. הרכבי לא פג עד היום. אף־על־פי שזיהה חסר כוח יצירה, וכל ימיו כתב בעיקר הערות, יש בכתביו תומר עשיר ומגוון, שכל חוקר ימצא בו ענין רב.

הוא השתתף כמעט בכל העתונות העברית וכל העתונות הלועזית המטפלת בעניני יהודים ויהדות. עמו עמדתי בקשרי־מכתבים במשך עשרות שנים.

בוורשה ביקרתי אצל ידידי הד"ר ש. א. פוזננסקי, שהשתתף אז ב„תגרן" ופירסם את מחקרו על „חיוי הבלכי" — „חיוי הכלבי". — קראון לחכם קראים זה. פוזננסקי עסק כל ימיו בספרות הקראית, ובידיעותיו בשדה זה לא הניח אחריו כמותו.

אשר לחוקרי חכמת ישראל מבין הנוצרים לא רק שטראק. אוגוסט וינשה, כי אם גם מורי פרופ' קארל מארטי מברן ראויים לייחד להם מקום בין אלה, שקיבלתי מהם השראה ועידוד רב בעבודתי. כשסיימתי אצלו את חוק לימודי הוציא אז פרופ' מארטי לאור התנ"ך בהשתתפות חכמים שונים, ועל יסוד בקורת המקרא. אף הוא ערך כתב־עת למדע התנ"ך ועם תלמידיו נמנו בין השאר גם ד"ר בן ציון מוסינזון, ד"ר חיים בוגרשוב, ד"ר מטמן וזמן מת גם יעקב רבינוביץ וכמה אחרים מסופרינו.

כשסיימתי את לימודי בברן עברתי לברלין, ושם נפתחו לפני המודותיה של עיר חבירה הגרמנית. הייתי נתון כולי להשפעת התרבות האירופית, שנתגלתה אז לפני בכל זהרה. משוטט הייתי בבתי נכות ובספריות, שם גם הכרתי את הפרופ' אברהם ברלינר, המהדיר המפורסם של רש"י על התורה „זכור לאברהם"; פרופ' דוד צבי הופמן ואחרים, שבמחיצתם מצאתי תורה וחכמה.

בברלין היתה לי ההזדמנות לעמוד על מהותו של אותו חזיון מיוחד ששמו ברדיצ'בסקי, עשיר־נכסים בתורת ופן־רן בקי בכל מכמני ספרותנו העתיקה. עסוק היה אז בחקר האגדה כאדריכל זה המכין לו חמרי בנין. עין רחבת הי־תה לו ולב הומה. הרבה שנים תוהה הייתי עליו וסורה להסביר לעצמי וגם לאחרים אישיות נפלאה זו, ועדיין ברדיצ'בסקי בעיני עד היום האישיות הפלאית ביותר שהכרתי בחיי.

הוא לא היה מעורב עם הברירות אבל דווקא כמתבודד השפיע. בקיאותו בתורה היתה כשל גאון קדמון. ואמנם, ערך בנעוריו, כשפירסם חידושי תורה בירחון התורני „המסדרונה" ובמקומות אחרים ראו בו עילוי תלמודי בקי וחריף.

בעיני היה ברדיצ'בסקי איש־המצפון, שהאמת יסוד־החיים לו. היא לא ניתנה אצלו לשיעורין, לכן היה לעתים כה חריף בתגובותיו. הקורא העברי אינו מכירו כל צרכו. ספרו „סיני וגריזים" נתפרסם רק בגרמנית, וכשיופיע בעברית יפליא רבים.

כששאלתי את מר ש. א. הורודצקי: באיזו דרך הגיע לחקר החסידות? שהה קצת בעיון־מחשבה ואמר לי:

„נכד של צדיקים הייתי. התבוננתי מקרוב בחייהם הפנימיים של החסידים ובמנהגיהם. ומצאתי אצלם סגולות שלקחו את לבי שבי: דמיון מרקיע שחקים, מחשבות שקויות דם־לב, שאיפה אל אשר לא כאן, תמימות וחמימות. בימי נעורי עוד היה שלמון ההשכלה חזק, מנהגי החסידים זכו רק לקיתונות של לעג. א. צ. צווייפל היה החוקר היחידי, שבספרו „שלום על ישראל" גילה משהו מעולם נפלא זה של החסידים. אך בכללותו היה זה שדה נטוש. העמסתי על עצמי את המשימה לגלות לפני הקורא האור הגנוז של החסידות.

כשפירסמתי את מאמרי הראשונים ב„השלוח" לפני חמשים שנה ויותר ירד בי חיצים לא רק ממקומות, שמהם צפיתי לכך, כי אם מצד חוגים שהיו צריכים לכאורה לעודדני. גם י. ל. פרץ, שכבר פירסם אז את סיפוריו החסידיים, יצא במאמר חריף כנגדי באידיש, כשפירסמתי את מאמרי על ר' ליב שרה"ס.

למלחמת הרגש עם השכל ביהדות הקרישת' רבים מספרי, ולא בשיחה קלה אוכל למצות כל מה שיש לי לומר בענין זה.